

УДК 378:378.68:371.2

АНАЛІЗ РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ВНЗ ДО МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Н.А.Лебедєва

Анотація. У статті досліджено ціннісні орієнтації, мотиви навчальної діяльності та особливості ціннісного ставлення студентів аграрних ВНЗ до майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, мотивація навчання, ціннісне ставлення, професійна діяльність.

Аннотация. В статье рассматриваются ценностные ориентации, учебная, профессиональная мотивация, особенности ценностного отношения студентов аграрных вузов к будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: ценностные ориентации, учебная, профессиональная мотивация, ценностное отношение, профессиональная деятельность.

Summary: In this article the values, studying and professional motivation peculiarities of the agrarian university students are analyzed.

Key words: purpose, motivation, interests, professional activity, values, studying and professional motivation.

Постановка проблеми. Реформування найважливіших засад життя українського суспільства пов'язане з підвищенням ефективності вітчизняної економіки, утвердженням ринкових відносин у всіх сферах суспільного виробництва. Однією з складних, «проблемних» сфер, де реформи проходять найважче, повільно, виявилось сільське господарство, темпи і ефектність його модернізації помітно відстають від бажаних. Це, не в останню чергу, зумовлено якістю підготовки фахівців для роботи в цьому секторі економіки, істотним зниженням притоку молоді в сільське господарство. Безумовно, економіка та освіта є взаємопов'язаними, а вплив освіти на ефективність суспільного виробництва стає все більш очевидним. Відчутно відстає від вимог сучасного індустріального аграрного виробництва якість підготовки працівників АПК, що підтверджують численні дослідження, оцінки керівників і фахівців сільського господарства.

Як заявив міністр агрополітики та продовольства Микола Присяжнюк – «Україна не має кваліфікованого тракториста, молодшого робітника. При цьому багато випускників із дипломами аграріїв працюють на заправках, ринках і ще бог знає де, тільки не на вітчизняне сільське господарство. У зв'язку з цим, щоб забезпечити аграрний сектор професійними кадрами і підвищити якість аграрної освіти, Мінагрополітики розробило концепцію реформування галузі. Міністерство має намір оптимізувати наявні матеріально-технічні ресурси, підвищити якість освіти та забезпечити кадрами сільське господарство України» [1].

У зв'язку з цим особливої актуальності в галузі державної освітньої політики набуває проблема професійної підготовки фахівців-аграріїв, формування в них ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності. Вирішення масштабних соціально-економічних завдань, що постають перед сільським господарством, великою мірою залежить від професіоналізму випускників аграрних ВНЗ. Становлення особистості молодого фахівця – це багатогранний процес, результатом якого є не тільки сукупність професійних знань, вмінь та навичок, а й духовний образ майбутнього трудівника, його ставлення до оточуючої дійсності, реалій професійної діяльності, його розуміння екзистенційних питань людського буття.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми актуалізації ціннісного підходу в освіті та професійній підготовці розглядали Н.Абрамова, А.Булінін, Т.Буякас, А.Вардомацький, В.Зінченко, В.Іщенко, Н.Нікандров, Н.Кирилова, Л.Косова, В.Попов.

Педагогічні дослідження у сфері професійної підготовки фахівців аграрного сектора народного господарства здебільшого присвячені таким питанням: нові підходи до аграрної освіти (Д.Мельничук); організація навчального процесу в аграрних ВНЗ (А.Бугерко, Л.Головко, М.Гутієв, О.Дьомін, П.Лузан, О.Полозенко, Л.Ханула та ін.); професійна спрямованість особистості студента-аграрія (Л.Сподін), професійне становлення студентів у аграрних ВНЗ (С.Виговська), професійна підготовка студентів різних сільськогосподарських спеціальностей (Н.Кожемякіна, В.Лозовецька, В.Свистун, М.Хоменко та ін.), формування комунікативних умінь спеціалістів-аграріїв (В.Кручек), культури ділового мовлення (В.Михайлюк) та ін. Питання професійного спілкування в аграрних ВНЗ досліджувалися Л. Барановською, Г.Береговою, К.Богатирьовим та ін.

В той же час вища школа дотримується традиційних підходів в організації професійної освіти, які недостатню увагу приділяють співвідношенню та взаємозв'язку соціокультурних, освітніх, професійних та особистісних цінностей студентів у процесі їх професійної підготовки. Ця обставина вимагає від аграрних ВНЗ перейти до розгляду професійної діяльності з позиції підходу, який розкриває цінність професійної діяльності для суб'єкта в особистісному, освітньому та соціокультурному аспектах, здійснення підготовки фахівців у контексті формування ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності.

Мета статті. Дослідити ціннісні орієнтації, мотиви навчальної діяльності та особливості ціннісного ставлення студентів аграрних ВНЗ до майбутньої професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Формування ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності є складним та багатогранним процесом, що має певні етапи – вибір професії, отримання професійних знань та виявлення на основі цього інтересу до професійної спеціальності, перші самостійні кроки студентів до оволодіння професійними вміннями та навиками, розвитку накопиченого особистого досвіду в галузі аграрного виробництва.

Для того щоб визначити сутність ціннісного ставлення студентів аграрних ВНЗ до майбутньої професійної діяльності, спершу необхідно розглянути соціально-психологічні особливості студентської молоді навчальних закладів аграрного профілю, проаналізувати найбільш важливі компоненти навчально-професійного виховання: ціннісно-цільові орієнтири; професійно-значущу та ціннісно-виховну сферу. З цією метою ми провели опитування серед студентів Вінницького

національного аграрного університету. У дослідженні брали участь 253 студенти I-II курсів, спеціалісти та магістри.

В результаті опрацювання анкет маємо такі дані: вік студентів складає 16-22 роки. Із загальної кількості всіх опитаних 76% студентів є жителями сільської місцевості.

Аналізуючи мотиви вибору аграрних професій учнями професійних училищ, А.К.Кидалінська зауважує, що сільськогосподарські професії є більш цікавими та привабливими для вихідців із сільської місцевості, які знайомі з умовами та характером праці в сільському господарстві, ніж для міської молоді [2, с.25-27]. Дослідник підкреслює, що життя сільській місцевості має ряд передумов для формування інтелектуальної та фізичної працездатності сільських школярів, зацікавленості в майбутній професійній діяльності. Первинний досвід сільськогосподарської праці та пов'язаний з ним розвиток моторики рук, творча позашкільна активність, доручення до само обслуговуючої праці, часто пов'язаний у підлітків з інтересом до техніки, – все це є важливим фактором успішного становлення майбутнього землероба [2, с.26].

Соціальний статус сімей студентів такий: 37% батьків зайняті в сільському господарстві; 25% – робітники; 18% – службовці.

При формуванні професійного спрямування особистості важливим є позитивний приклад батьків, друзів, сім'ї, близьких родичів, які є агентами первинної соціалізації, особливо, в сільській місцевості. Якщо з раннього віку дитина відчуває в сім'ї повагу до сільськогосподарської праці, усвідомлює соціальну важливість та життєву необхідність аграрних професій, то можна припустити, що вибравши аграрну професію, в майбутньому він стане гарним фахівцем, професіоналом [3, с.3].

Здобувати такі виключно аграрні спеціальності як агроном, технолог, механік мають бажання лише від 10 до 15 % дівчаток.

Основним мотивом вступу до аграрного ВНЗ студенти I-II курсів обрали твердження: «подобається обрана професія» (40%); III-IV курс, спеціалісти та магістри як основний мотив (52%) вказують – «бажання мати вищу освіту». Непередбачуваним є той факт, що такі мотиви як «сімейна традиція» та «за порадою батьків, родичів, друзів» мають незначні відсотки 2% та 4% відповідно.

Порівняно високим (9%), а особливо серед дівчаток (80%) мотивом вступу до аграрного ВНЗ є – «не пройшов за конкурсом до іншого ВНЗ». У цьому випадку можна говорити про так званий компромісний вибір професії. В майбутньому жертвами такої невідпрацьованої особистісної позиції можуть стати оточуючі, сама людина та результати її діяльності в тому числі й професійної. Зрозуміло, що такі студенти потребують особливої уваги та психолого-педагогічної допомоги.

Підтвердженням того, що в дівчаток у аграрному ВНЗ вибір професії зумовлений компромісною мотивацією, є дослідження ієрархії вибраних цінностей, яке було проведено за допомогою відомої методики М.Рокича. Беззаперечно перше місце в ієрархії термінальних цінностей посіла *цінність фізичного та психічного здоров'я*. Це зрозуміло тому, що для досягнення успіху в житті необхідно мати задовільний стан здоров'я. Як зазначається в багатьох дослідженнях [4,5,6], здоров'я нації суттєво погіршується. Очевидно через те воно й займає перше місце в ієрархії термінальних цінностей сучасного студентства.

На другому місці серед термінальних цінностей студентів аграрного ВНЗ розташовується *наявність хороших та вірних друзів* – I-III курс; *життєва мудрість* – IV курс, спеціалісти, магістри.

Третє місце в ієрархії термінальних цінностей у студентів I-III курсів посідає *життєва мудрість*, а для студентів IV курсу, спеціалістів та магістрів – *щасливе сімейне життя*.

Своєрідною виявилась ієрархія таких цінностей у дівчаток: незалежно від курсу, їх розташування таке: I – здоров'я, II – любов, III – матеріальне забезпечення.

На жаль, такі цінності, які сприяли б становленню студента як майбутнього професіонала – пізнання, творчість, продуктивне життя – не є популярними серед опитаних.

Інструментальні цінності в ході ранжування розташувалися таким чином: перше місце у студентів всіх курсів посідає *вихованість*. Можливо, це спричинено тим, що більшість студентів виховувалась у сільських родинах, де народні традиції, а саме – вихованість, все ще є невід'ємними особистісними рисами.

Друге місце займає *життєрадісність* – I-II курс, *акуратність* – III, IV, спеціалісти, магістри.

Третє місце серед інструментальних цінностей належить *чесності* – I-II курс, та *відповідальності* – II, IV, спеціалісти, магістри.

Такий розподіл можна пояснити як юнацьким максималізмом, схильністю до ідеалізування на молодших курсах, так і усвідомленням необхідності тих рис характеру, яких, зазвичай, не вистачає студентам як майбутнім професіоналам, на старших курсах.

До найменш важливих цінностей для майбутньої професійної діяльності студентами усіх курсів були віднесені: непримиренність до недоліків у собі та інших, високі запити та виконавчість. І, якщо перше пояснюється бажанням знайти близьких за духом людей, мати однодумців та не залишитися в ізоляції на початковому етапі навчання, то відсутність інших цінностей на завершальному етапі навчання свідчить про зниження інтересу до майбутньої професійної діяльності.

В процесі навчання та освоєння професійної діяльності уявлення про неї змінюються і, напевно, образ майбутньої професії, тобто образ-ціль, повинен мати відображення і на загальному до неї ставленні.

Загальне ставлення студентів до професії, тобто до цілей навчання у ВНЗ, його багатозначність наповнює професійним сенсом та змістом проходження самої навчальної діяльності, що виступає стосовно професійних цілей навчання як засіб їх досягнення.

Ставлення до навчання як до засобу досягнення цілей навчання утворює другий рівень мотиваційно-цільової основи навчання – навчальну мотивацію. Навчальна мотивація складається з різних аспектів навчального процесу, його змісту, форм та способів організації з точки зору особистих, індивідуальних потреб та цілей студентів, що можуть не співпадати або ж співпадати повністю чи частково з цілями навчання.

Навчальна мотивація надалі трансформується в трудову мотивацію і тому за рівнем її сформованості можна судити про психологічну готовність до професійної діяльності.

Сама структура навчальної мотивації є багатозначною за змістом та формами. Студенти можуть краще або гірше навчатися, тому що хочуть або не хочуть отримати професію (професійна мотивація); отримати нові знання і отримати задоволення від самого процесу пізнання (пізнавальні мотиви); мати більш високу заробітну плату (прагматичні мотиви); принести користь суспільству (широкі соціальні мотиви); самоствердитися та зайняти в майбутньому певне положення в суспільстві в цілому та в найближчому соціальному оточенні (мотиви соціального та особистого престижу) і т.п. Кожен із названих видів навчальних мотивів може бути домінуючим чи підпорядкованим і тим самим визначати певний рівень особистих досягнень у навчанні, а разом з ним обумовлювати і рівень її наближення та ставлення до кінцевих цілей навчання, тобто майбутньої професійної діяльності.

Для дослідження мотивів навчальної діяльності студентів аграрного ВНЗ ми скористалися методикою А.А.Реана, В.А.Якуніна. Анкета містить твердження, що характеризують мотиви навчання. Кожне твердження належить до певної групи мотивів. Студенти оцінювали кожен мотив за ступенем його значущості в навчальній діяльності (1 – не має значення, 7 – має найважливіше значення).

Найбільш важливим мотивом у навчанні для студентів усіх курсів виявився прагматичний (постійно отримувати стипендію – 6,89 балів). Зауважимо, що більшість опитаних студентів здобувають освіту за державні кошти. Стан сучасного суспільства має свої наслідки впливу на молодь, і матеріальні цінності стали на перше місце, яке, для людей цієї вікової групи, на думку психологів, мали б займати моральні цінності.

Професійна мотивація (стати високкваліфікованим фахівцем) є найвищою на I-III курсах (6,2 балів), а на старших курсах цей показник знижується до 5,6 балів. Це пояснюється тим, що на початковому етапі студенти мають деякі ідеальні уявлення про професію, які надалі при зіткненні з реаліями життя піддаються трансформації.

Дослідження мотивів соціального та особистого престижу дало певні невідповідності. Твердження «отримати диплом» було оцінено на всіх курсах від 5,8 до 6,5 балів, що корелюється з мотивом вступу до ВНЗ «хочу мати вищу освіту» (52%). А наступні твердження цієї групи мотивів (досягнути поваги викладачів, бути прикладом для однокурсників, не відставати від однокурсників) здобули невисокі бали (2,7; 3,1; 2,5). І, якщо на I-II курсах це можна пояснити бажанням самоствердитись, проявити себе незалежною особистістю, не загубитись у новому соціальному оточенні, то студенти випускних курсів повинні усвідомлювати, що праця, особливо в аграрному секторі, не буде ефективною та успішною, якщо особистість не буде спроможна дослухатися до думки колег, керівництва. В цілому така ситуація пояснюється соціально-політичною ситуацією в країні, де протягом багатьох останніх років молодь не має зразка гідного лідера; фальшиві герої декларують фальшиві ідеї, і молодій людині не залишається нічого, окрім як покладатися на себе.

Прикрим є той факт, що пізнавальні мотиви (здобути глибокі міцні знання, отримати інтелектуальне задоволення) мають дуже низькі показники на всіх курсах (4- 5,4 бали), окрім магістрів (6,8 балів), де, очевидно, що здобуття ступеня магістра – це свідомий цілеспрямований вибір, а не черговий спланований крок на наступний рівень. Пізнавальні мотиви є основою здобуття

знань необхідних для становлення студента як професіонала і результати вимагають зміни такого ставлення у процесі професійної підготовки.

Визначення рівня ставлення до майбутньої професії ми провели за модифікованою методикою Н.В.Кузьміної, А.А.Реана. У таблиці студенти повинні були відмітити у списку А ті твердження, які приваблюють їх у обраній професії, а у списку Б, ті що не приваблюють. По кожному з 11 факторів підраховується коефіцієнт значущості (КЗ), який варіюється у межах –від -1 до +1.

Отримані дані демонструють загальний невисокий рівень задоволення професією I курс – КЗ = - 0,1; II курс – КЗ = -0,2; III курс – КЗ = -0,1; IV курс – КЗ = -0,2; спеціалісти, магістри – КЗ = - 0,1. Найбільше позитивне значення на всіх курсах мають такі фактори, як робота з людьми (КЗ=0,8), робота відповідає характеру того, хто навчається (КЗ = 0,8), на старших курсах високим є також показник соціального визнання (КЗ = 0,7). Не може не тривожити встановлений факт від'ємних значень показників щодо важливості праці (КЗ = -0,7) та творчості в професії (-0,6).

Професійна спрямованість як інтегральна характеристика внутрішньої активності особистості впливає на рівень навчальної мотивації студентів. Якщо професійна спрямованість – це ставлення до вибраної спеціальності, що є кінцевою метою навчання, то навчальна мотивація є системою ставлення до різних аспектів навчального процесу, який виступає як засіб досягнення кінцевої мети.

Висновки. Результати нашого дослідження дозволяють нам зробити висновок, що рівень ціннісного ставлення студентів аграрного ВНЗ до майбутньої професійної діяльності в більшості випадків низький, або ж такий, що наближається до середнього. Такий стан спонукає до пошуку шляхів та обґрунтування педагогічних умов, які б забезпечували розвиток і необхідну корекцію ціннісного ставлення студентів ВНЗ до майбутньої професійної діяльності. На основі діагностики ціннісного ставлення стає можливою індивідуалізація та диференціація виховання студентів аграріїв, залучення їх до відповідних видів виховної діяльності, яка відповідає завданням професійно-особистісного розвитку майбутніх фахівців, використання найбільш ефективних форм та засобів впливу на свідомість та поведінку майбутніх фахівців, забезпечення комплексу соціокультурних та психолого-педагогічних умов для виховання особистості майбутнього професіонала.

Література

1. Мінагрополітики має наміри реформувати аграрну освіту. [Електронний ресурс] // Освіта.ua. – 2011. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua>.
2. Кидалинская А.К. Педагогические условия подготовки учащихся профессионального училища к трудовой жизни: (на материале профессионального училища сельскохозяйственного профиля): автореф. дис. канд. пед. наук.: спец.13.00.08 «проф. образование» / Кидалинская А.К.; –Краснодар, 2001. – 15 с.
3. Пашков А.Г. Труд как средство воспитания / Пашков А.Г. // Педагогика. – 1992. – № 7-8. – С.3-10.
4. Проект. Концепція Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації на 2006-2015 рр.» [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт МОЗ України. – 2011. – Режим доступу: <http://moz.gov.ua/ua/main/?dod D=3895>
5. Наталія Потапчук. Сумна статистика. [Електронний ресурс] / Наталія Потапчук // Ваше Здоров'я. – 2011. - №15. – Режим доступу: vz.kiev.ua/?p=281
6. Фактори здоров'я молоді. [Електронний ресурс] // Державний інститут розвитку сім'ї та молоді. – 2011. – Режим доступу: mzz.com.ua/ohorona_zdorovja.